

BEM és Erdély

(Kivonat)

A tanulmány átfogja BEM életútját egész a magyar szabadságharc bukásáig, mindenekelőtt természetesen az erdélyi események idejét. Kiemeli döntéseinek a nyugati lengyel emigráció elképzeléseiből magyarázható vonatkozásait, a saját lengyelországi tapasztalatait, illetve a saját franciaországi tartózkodása által is nagyban befolyásolt alapbeállítódását, valamint a románsággal való viszonyát.

*

PETŐFINél „a szabadság régi bajnoka” és „Osztrolenka véres csillaga” a róla alkotott kép, a honvédek és a magyar közvélemény számára „BEM apó”, a székelyeknek pedig – ahogyan a nagyapát szokták hívni – egyszerűen a „Táti” elnevezés illette meg BEMet. Pedig egyáltalában nem volt még öreg, nem töltötte be az 55. esztendőt sem, mikor az erdélyi hadsereg főparancsnoka lett. De hófehér haja, megviselt fizikum miatt az öregember benyomását keltette. Teste tele volt sebhelyekkel, hegekkel, sőt még nyílt, gyógyulóban lévő sérülése is akadt, Erdélyben is szerzett ezekhez egyet-kettőt. Nem csoda, hiszen sohasem kímélte magát, mindig az első sorokban harcolt, ott forgott a harc sűrűjében 18 éves korától haláláig. Az őt becéző „BEM apó” és „Táti” elnevezés egyben azt jelezte, hogy a forradalmi hagyományok szellemében a vezér és katonái között meghitt viszony, teljes bizalom, ragaszkodás, mondhatni: a szeretet légköre volt az uralkodó. PETŐFI szavai arról vallanak, hogy a forradalmi ország közvéleménye előtt BEM József tábornokot a szabadság dicsőfénye és halhatlan tekintély övezte. Megjelenése felvillanyozta a katonákat, erővel, önbizalommal és harci kedvvel töltötte el őket.

Nekünk, erdélyi magyaroknak, mint történelmünk nagyformátumú alakítójáról: az eredményes hadvezérről és demokrata gondolkodású vezetőről külön is kötelességünk megemlékezni. Annál inkább, mert – noha alig háromnegyed évet tartózkodott tájainkon – napjainkig történelmünk egyik legnépszerűbb alakja. Ne feledjük, hogy a magyar nép keveseknek adományozta az atyai jelzőt, nagy vezetői közül a honfoglaló Árpád után a 48-at irányító KOSSUTH Lajosnak adta még az „apánk” nevet, egyben kiemelendő: az idegenből hozzánk szakadt BEMnek szóló „apó” becenév éppúgy a szeretet és megbecsülés jele.

Eseményekben-tettekben gazdag élet állott mögötte, mikor Erdély tájain megjelent. Szülővárosa, a galíciai Tarnow, Lengyelország első felosztása (1772) után Ausztria megszállási övezetébe esett. Itt született kisnemesi-kispolgári környezetben, lengyel patrióta ihletésű családban 1794-ben. Abban az esztendőben, mikor a hős KOSCIUSZKO tábornok vezetésével népe felkeléssel próbálta visszaszerezni országa függetlenségét. Életét is ez a forrongó korszak határozta meg. A lengyel hazafiak abban reménykedtek, hogy rabsorba jutott hazájukat a forradalmi Franciaország, illetve Napóleon fogja felszabadítani. Azért az emigrációba szorult lengyel fiatalok tízezer számra vonultak be és vereztek a baráti Franciaország hadseregének keretében Európa legkülönbözőbb csatáiban. Várakozásaikat megerősíteni látszott a francia császár azon döntése is, hogy a legyőzött Oroszország, Poroszország és Ausztria területén megszervezte az ún. Varsói nagyhercegséget (1807), az elképzelt jövő Lengyelországának magvát.

Hasonló reménységek és Napóleon császár bővölete lehetett az indítéka annak, hogy sok társával együtt a 13 éves, lelkes, rajongó BEM József is a hadi pályát választotta hivatásul és 1807-ben katonaiskolába iratkozott. Két év múlva már a varsói tüzér hadapródiskolában találjuk, ahol francia tanterv szerint fiatal tiszteket képeztek. Már itt megmutatkozott az a különleges és mély vonzalom, amely BEMet a matematikai és mérnöki tudományokhoz fűzte. Éjszákán át tanult és olvasta a szakkönyveket. 1810-ben már alhadnagy, 1811-ben, az iskola el-

* Az EME BNyTt Szo. 1998. évi, sepsiszentgyörgyi Vándorgyűlésén előadott anyag egy változtatást a szerző hasonló címen A Hétfőben közölte (1998/20. és 21. szám).

végzése után pedig mint tüzér főhadnagy kezdi meg a csapatszolgálatot Gdanzkban (Danzig). A következő évben résztvesz Napóleon 1812-es oroszországi hadjáratában, ahol a Grand Armée balszárnyán elhelyezkedő MACDONALD marsall hadtestébe sorolt lengyel egységben nyomul előre. A gyászos visszavonulásban BEM lovastüzérsége az utóvéd kockázatos szerepét vállalja; majd kitűnik a Napóleonnal szemben felvonuló koalíció elleni harcokban, mikor egy esztendeig Gdanzsk erődítményeinek védelme jut osztályrészül. BEMnek és lengyel bajtársainak nemcsak a szárazföldi támadást kellett kivédeniök, hanem a tenger felől érkező hadiágyúk százainak tüzét is. Ekkor kapta élete első kiténtetését BEM József, a 19 éves tüzértiszt: a francia becületrend lovagkeresztjét. A rommá lőtt, katonáiban megtizedelt gdanzki várórség végül kapitulált, a reményeiben csalatkozott lengyelek pedig hazatérhettek.

BEM előtt akkor csillant ismét fel a remény, mikor a bécsi kongresszus után megalakult a Lengyel Királyság (1815). A cári Oroszországgal perszonálunióra kényszerített államalakulat belső autonómiát kapott, keretében lengyel nyelvű adminisztrációt és hadsereget szerveztek. BEM ismét katonaként szolgálhatott s 1819-ben már másodosztályú kapitányi rangot kapott. A szokványos csapattiszt szolgálat lelkiismeretes elvégzése mellett azonban arra is volt ideje, hogy szakmailag tökéletesítse magát és a CONGRAVE-féle hadröppentyű alkalmazásán és tökéletesítésén dolgozzék, s a témáról könyvet adjon ki.

Mivel lengyel összeesküvésben való részvétel és párbaj miatt börtön és belső száműzetés sújtotta, 1826-ban megvált a hadseregtől és az osztrák uralom alatt lévő Galiciába távozott. Egy ideig gazdatisztként tevékenykedett, építkezéseket vezetett, közben könyvet írt a gőzgépekről.

Polgári foglalkozását menten abbahagyta, mikor 1830. november 29-én Varsóban kitört a lengyel nemzeti felkelés, mely ismét alkalmat nyújtott számára, hogy katonai tudását és lelkesedését megcsillogtassa. Az őrnaggyá előlépett BEM először Varsó külvárosánál, Prágánál és Debe Wielkinél küzdött tüzérutegével, majd a

„novemberi felkelés” egyik döntő ütközetében, Iganie mellett tüntette ki magát (1831. április 10.). Azzal, hogy ütegével kartácstüzet zúdított az országúton haladó cári haderő közepe ellen és visszaűzte azt, döntő szerepet játszott a sikerben, mely a lengyelek legragyogóbb győzelme volt a nemzeti felkelés idején. Érdemeiért alezredessé léptették elő.

Legnagyobb haditettét azonban május közepén hajtotta végre, mikor a Varsó és Kovno közti országút egyik falujánál, Osztrolenka mellett ütköztek meg a lengyel és orosz főseregek. A DIBICS főparancsnok vezetése alatt álló, nagy fölényben lévő orosz erők a SKRZYNECKI fővezér lengyel hadseregére súlyos csapást mértek és annak minden hősiessége ellenére hátrálásra kényszerítették; a szabadságharcos gyalogság felére apadt, a lovasság jórésze megsemmisült, az ütegek elhallgattak, sokezer katona mellett két lengyel tábornok is elesett az egész nap tartó csatában.

A lengyel sereget a megsemmisülés fenyegette, mikor este a tartalékba helyezett BEM öntevékenyen közbelépett. „Az üteg elindult, nézem hova vezet a ágyúkat, látom, hogy nemcsak a mi csatárainkon halad túl, hanem az orosz csatárláncon is, már mögöttük áll és az orosz csapatok felé tekint, melyek a híd felől nagy tömegben közelednek. Ma sem értem, hogyan lehetséges az, hogy nem sebesült meg, hogy nem maradt ott holtan” – írja BEM felvonulásáról a szemtanú. Végül is 12 ágyújával Osztrolenka falu előtt BEM olyan állást foglalt el, ahonnan egész közélről gyilkos kartácstüzet zúdított az orosz gyalogságra s megállásra, majd visszavonulásra kényszerítette azt, megmentve a lengyel hadsereget az összeomlástól és megsemmisüléstől. Még a csata idején ezredessé léptették elő. BEM szerepét az osztralenkai csatában minden katonai szakíró kiemeli, személyes bátorságát éppúgy dicsérve, mint öntevékeny fellépését és katonai felkészültségét. Valóban Osztrolenka volt BEM életének egyik legfényesebb napja: halált megvető hősiessége, támadó és hatékony tüzérségi bravúrja megteremtette katonai hírnevét, mely aztán elkísérte mindenüvé, ahová élete hullámai vetették.

Varsó szeptemberi ostroma idején a tüzéség főparancsnoka volt, de miután a vezérkar feladta a lengyel fővárost az új orosz fővezér, PASZKIEVICS csapatainak, a közben már dandártábornokká előléptetett BEMnek is vissza kellett vonulnia. Reménytelen helyzetében a lengyel hadsereg maradványai a porosz határ felé vonultak, majd letették a fegyvert.

A lengyel felkelés minden jelentős vezetője, a vezérkar és a tisztek–katonák sokezes tömege emigrációba vonult és főleg Franciaországban keresett menedéket. Köztük volt Adam CZARTORYSKI herceg, a felkelés politikai vezetője, aki Párizsban, a Hotel Lambertben ültette fel a lengyel felszabadító mozgalom főhadiszállását. Az I. Sándor cár alatt külügyminiszterként szolgált herceg széleskörű diplomáciai tevékenységet folytatott a lengyel ügyért.

Több, mint másfél évtizedig BEMnek is az emigráció keserű kenyere jutott. Történeti, hadtudományi, műszaki munkákat és tankönyveket készített, melyek terjesztésében katonai népszerűsége is szerepet játszott. Tevékenysége készíthette Lajos Fülöpöt, a polgárkirályt, hogy 1845-ben a francia Becsületrend lovagjává nevezze ki. Másodszor nyerte el ezt a kitüntetést, először a császártól, most meg a királytól.

Az 1846. évi krakkói felkelés és galíciai parasztmozgalom BEMet is megmozgatja, de hamarosan bekövetkező bukásuk ismét tétlenségre kényszeríti.

1848 tavaszán végre megindulnak azok az erők, amelyek Európa-szerte harcra sorakoztatták a népeket az abszolutizmus és feudalizmus ellen, a demokratikus fejlődésért. BEM először Galíciában próbálkozott, de az itteni lengyel nemesi vezetés nem volt képes a parasztkérdéssel szembenézni és nem tudott igazi forradalmi mozgalmat kibontakoztatni.

Azért szülőhazáját elhagyva, Bécsnek vette útját. Itt ugyanis a március 13-i tavaszi forradalmi események után nem sokkal fokozatosan az ellentábor kerekedett felül. 1848 őszén azonban a demokratikus erők ismét megmozdultak és október 6-án úrrá lettek a császárváros felett. Az uralkodó elmenekült, hadügyminiszterét felakasztották, a hadsereg kivonult Bécsből, a fel-

kelés győzött, hívei elfoglalták az arzenált s a felkelés egyik katonai vezetőjéül az odaérkező BEMet állították. A bécsi mobilgarde vezetését bízták rá, de fölényes tudásával, forradalmi egyéniségével, tüzéségével ő volt a népi ellenállás igazi lelke. Nagy szükség volt rá, mert WINDISCHGRÄTZ, JELLAČIĆ és AUERSPERG tábornokok vezetésével rövidesen megindult a császári seregek ellentámadása. A munkásokból, értelmiségiekből, diákokból, mesteremberekből álló negyedszázezer főnyi felkelővel szemben fegyverzetében, kiképzésében is fölényben lévő mintegy 70 000 főnyi császári hadsereg vonult fel. A felkelők erkölcsi fölénye hősies ellenállásban jelentkezett, „a bécsiek úgy harcoltak, mint az oroszlanok”, mintegy két hétig utcáról-utcára, épületről-épületre menő küzdelmet folytattak. Segítségül hívták Magyarország szabadságharcos erőit, de annak vezetője, MOGA tábornok folyton ingadozva vonult hadseregével Bécs megsegítésére, aztán Schwechatnál vereséget szenvedett és visszavonult. Másnap, október 31-én WINDISCHGRÄTZ csapatai elfoglalták Bécsset.

A bécsi harcokban megsebesült BEM Magyarországra menekült. Úticéljáról már 1848. szeptember 29-én így vallott: „A magyarok, akikkel a lengyelek évszázadok óta barátságos viszonyban éltek, most nagyon válságos helyzetben vannak. A horvátok, valamint a többi szlávok, akik századok óta velük együtt éltek, most a németektől, sőt az osztrákoktól is felbújtogatva ellenük támadtak. A belharc mind jobban elmérgesedik. Csak mi, lengyelek békíthetjük ki a harcbanállókat azáltal, hogy egyrészt rábírnuk a magyarokat, hogy a szlávoknak minden alkotmányos szabadságot megadjanak, másrészt, hogy ezeket meggyőzzük, hogy a magyarokkal való szoros szövetség a legelőnyösebb rájuk nézve.”

Levele a CZARTORYSKI-féle lengyel emigráció álláspontját is tükrözte, amely nyugati segítséggel a délkelet-európai népek összefogására és függetlenségére s Lengyelország visszaállítására törekedett. A tapasztalt Ludwik BYSTRZONOWSKI, CZARTORYSI délszláv környezetben 1848 őszétől működő ügynöke a legnagyobb agilitással egyengette a béke útját.

Mindent megtett, hogy a délszlávokat a románokkal együtt eltérítse a HABSBURGOK oldaláról; ugyanakkor minden követ megmozgatott, hogy a magyar szabadságharc vezetői méltányosabb álláspontot foglaljanak el a nemzetiségek iránt. Noha nem tartozott a lengyel emigráció megbízottai közé, magyarországi és erdélyi tartózkodása alatt BEM ennek a politikának mindvégig híve maradt, s e politika első lépcsőfoka számára a magyar szabadságharc győzelme volt.

Alkalmazására akkor keríthetett sort, mikor a Honvédelmi Bizottmány élén álló KOSSUTH Lajos a Pesten tartozkodó BEMet november 29-én az erdélyi hadsereg főparancsnokává nevezte ki. Ezzel nemcsak kiváló talentumú tábornok került egyik kulcsfontosságú magyar hadsereg élére, hanem a néphez közel álló forradalmár, aki intézkedéseiben, szózatában, beszédeiben és tárgyalásain keresztül szolgálta a zsarnokság elleni harc és a magyar–román megbékélés ügyét.

Élete ezután következő szakasza csupa hadtörténet, erdélyi hadjárata csaták sorozata, célja pedig az ország rész biztosítása a magyar forradalmi erő számára. Hiszen Erdélyben valóban válságos helyzet uralkodott el, mikor BEM 1848. december elején Erdély határszéleire érkezett: az egymással szembenálló erők, a magyarok és a románok meg százezrek polgárháborúban álltak egymással, ami mindkét oldalról sok emberi és anyagi áldozatot követelt. Végül is az itteni nemzetiségek a bécsi császár oldalára álltak, az osztrák császári erők a magyar hadsereget visszazorították, a nemzetőrséget román segédlettel lefegyverezték és Erdély uraivá váltak. A Magyarországra nyugat felől zúduló osztrák katonai nyomás elől a magyar hadsereg a Tiszántúlra vonult vissza és maga a kormány és országgyűlés Debrecenbe húzódtott. A szabadságért küzdő Magyarországot az a veszély fenyegette, hogy Erdély felől is támadás éri és végleg elbukik.

BEM megjelenése fordulatot hozott nemcsak a Nagyvárád–Szilágysomlyó–Szatmár vonalán elhelyezkedő, demoralizált és szervezetlen, mintegy 11 000 főt számláló erdélyi hadsereg, hanem a magyar szabadságharc számára is. Az új főparancsnok rövid és tömör beszédet

tartott a tisztikarnak: „Uraim! A kormány engem e hadsereg teljhatalmú főparancsnokává nevezett ki. Én Önöktől feltétlen engedelmességet kérek, aki nem engedelmeskedik, agyon fogom lövetni. De fogok tudni jutalmazni is!” BEM CZETZ János ezredet vezérkari főnökévé nevezte ki, pénzt szerzett a kormányzattól, az idősebb, családjukhoz vágyakozó nemzetőröket hazabocsátotta, az újoncokból–önkéntesekből álló honvédseregnek pedig rendezte sorait, lelket és önbizalmat öntött katonáiba, gondoskodott azok felszereléséről, ruházatáról és étellezéséről, vasfegyelmet honosított meg s néhány nap múlva, december közepén támadásba lendült.

A főcsapást Nagyvárád–Kolozsvár stratégiai útvonalán fekvő Csucsánál mérte az ellenségre, aztán Désnél, s ezzel megnyílt az útja Erdély szíve felé. Tiszteletére állított emléktábla hirdeti, hogy 1848 karácsonyán – tüneményesen gyors támadás után – már elfoglalta Kolozsvárt s a lelkes városiak ünnepi töltött káposztával fogadhatták csapatait. Kolozsvár elfoglalása nagy erkölcsi győzelem volt. „BEM neve elégséges volt, hogy a császári csapatok lehangoltság, félelem és fegyelmetlenséggel teljenek meg, úgy-hogy mint Caesarnak egykor, csak meg kellett jelennie, hogy győzzön” – írja emlékirataiban CZETZ. BEM december 27-én három nyelvű, magyar, német és román kiáltvánnyal adta tudtul: „A magyar hadsereg jó, hogy kiszabadítson titeket a reactio rabigája és a katonai zsarnokság alól.” Amnesztiát hirdetett és alkotmányos szabadságot ígért Erdély népeinek.

Előőrsei eljutottak Tordáig, Nagyenyedre azonban csak egy öntevékeny egység nyomult előre. Sajnos már későn: Nagyenyed mintegy 800 magyar polgára román felkelők áldozatául esett, a várost pedig felperzselték, leégett a BETHLEN-kollégium, odalett híres könyvtára.

BEM késlekedésének oka az volt, hogy serege gyűrűjéből kicsúszva a 2. román határőrezred, élén Karl URBAN alezredessel és a vele egyesült JABLONSZKI ezredes csapataival Beszterce felől fenyegette Erdély fővárosát. Mielőtt tovább folytatta volna előnyomulását Kelet felé, BEMnek URBAN erőivel kellett végeznie. Három nap múlva már a Kolozsvártól

mintegy 100 km-re fekvő Bethlennél vívta első csatáját URBANNA. „Nincs mit e csatában leírnom – írta KŐVÁRI László –; hasonlított BEM legtöbb csatáihoz. Négy óráig a legborzasztóbban ágyúztatott: ekkor szuronyt szegeztetett s a császáriakat visszanyomta.” Egy újabb győzelem után Szilveszterkor bevonult Besztercére. Egy-napi pihenő után a Dorna Vatra fele visszahúzódó császáriakat 1849. január 3-án a Tihucán, 20 fokban hidegben, egész közel engedte, aztán kartácstűzzel megtizedelve kényszerítette futásra. A szemtanú TELEKI Sándor, BEM hadsegéde emlékirataiban megrázó képekben számolt be a tihucai csatáról, a honvédek és a bécsi légió hősiességéről, s vezéről, a rettenhetetlen BEMről.

Győzelmével BEM egyidőre az ellenség északi seregét is kikapcsolta a hadműveletekből. Azután gyorsan délnek fordult s Szászrégenen keresztül január közepén már elfoglalta Marosvásárhelyt. Itt seregét a Kolozsvár felől érkező erőkkel és székelyekkel erősítette meg, felszerelte, szervezte és az ellenség Anton PUCHNER tábornok vezette főerői ellen a Királyföldre készülődött. Ide, a győzelmes BEM tábornokhoz érkezett a szabadságharc nagy költője, PETŐFI Sándor is, aki aztán versek egész sorában énekelte meg az erdélyi hadsereg és vitéz tábornoka dicsőségét.

Az ellenfelek január 17-én Gálfalvánál csaptak össze, ahol BEM először mért súlyos csapást PUCHNER erőire és visszavonulásra kényszerítette azokat. A csata utolsó szakaszában történt BEM katonaeletének egyik drámai mozzanata. Miközben elsőként és magánosan követte a visszavonulókat, császári könnyűlovasok csaptak rá és majdnem megölték. Csak a segítségére siető KISS ezredes és TELEKI Sándor gyors beavatkozása mentette meg életét, akik Mátyás-huszárokkal kiszabadították szorongatott helyzetéből. Azután a szőkefalvi győzelem következett s úgy tűnt, hogy megnyílt az út az erdélyi Generalcommando központja, Nagyszeben felé, ahová PUCHNER is visszavonult. Mikor január 21-én kora reggel BEM a város ellen nyomult előre, fehér zászlós békeküldöttséget várt. Ehelyett ágyútűz zúdult elől haladó vezérkarára, megölte MIKES Kelemen ezredest, TELEKI

Sándor alól meg kilőtték lovát. Négyórás ágyúpárbaj kezdődött, ahol BEM katonái keményen helytálltak. „Soha életemben vitézebb katonákat, bátrabb és hősiesebb érzésű fiakat nem láttam, mint debreceni tüzeink. Tudom, mert mi fedeztük ágyúikat” – írja erről JAKAB Elek. A nagy császári fölényrel szemben BEMnek végülis hátrálnia kellett, mert nagy veszteségeket szenvedett, elpusztult a bécsi légió jelentős része. Ezúttal az ősz vezér azt bizonyíthatta, hogy nemcsak győztes csaták megívásában jó vezér, hanem a visszavonulásban is hősként viselkedik. Azután a súlyos vizaknai vereség következett („Tízannyi volt az ellen, Győznünk nem lehetett” – írja erről PETŐFI). BEM Szászváros fele vonult vissza.

Miután a Maros völgyében Magyarországra felől és a Székelyföldről erősítéseket kapott, ütőképes hadseregével és katonai tudásával BEM tábornoknak volt elég erkölcsi ereje fordulatot előidézni. A döntés Piskinél, február 9-én következett be, ahol a Sztrigy folyó hídjáért folyt az öldöklő küzdelem. A csata során BEM erői háromszor veszítették el és háromszor foglalták vissza a piski hidat. Ekkor kiáltotta BEM katonáinak, hogy „Brücke verloren, Siebenbürgen verloren” (Ha a híd elveszett, Erdély is elveszett). Végülis a híd a honvédek birtokában maradt, PUCHNER pedig visszavonult. Azután BEM tábornokot nem lehetett megállítani diadalútjában. Arra a hírré, hogy Bukovina felől ellenség tört be, február végén újból kénytelen volt URBAN ellen vonulni és néhány napos hadjáratban kiszorítani a tartományból. Aztán viszatért Szászföldre és élete egyik legnagyobb haditettére, Nagyszeben elfoglalására készült fel.

Az ellenséget taktikázó hadműveletekkel kifárasztva, kicsalta a szász fővárosból és noha orosz csapatok is érkeztek segítségére, március 21-én hirtelen támadással meglepte és gyors rohammal elfoglalta Nagyszeben. Az ellenforradalom legjelentősebb, legjobb felszerelt erdélyi székvárosa került BEM kezére, rengeteg lőszerrel, sok ágyúval. Ellenségei, az osztrák és segítségükre érkezett orosz csapatok megrettenve hömpölyögtek a vöröstoronyi szoroson át Havasalföld felé. Nagyszebenrel a bécsi kama-

rilla erdélyi fészke esett el s maga a „schwarzgelbismus” (a fekete-sárga színekkel fémjelzett osztrák szoldateszka. CS.E.) szenvedett vereséget.

Effingham GRANT, a konstantinápolyi angol konzulátus titkára, aki éppen Nagyszébenben tartózkodott, mint szemtanú számolt be a látottakról. Találkozott BEMmel is, aki az orosz intervencióra hívta fel az angol diplomata figyelmét, az utóbbi pedig kiemelte a tábornok csapatainak fegyelmezettségét és emberi magatartását. BEM a diplomatára bízta barátjához, BOULAY DE MEURTHE-hez, a Francia Köztársaság alelnökéhez intézett levelét, melyben elmondta megbízatását Magyarország szolgálatában, hangsúlyozta saját amnesztiapolitikáját és Magyarország kulcsfontosságú szerepét. Kifejtette, hogy Magyarország Franciaország természetes szövetségese, amely Ausztria és Oroszország ellenében támogatást érdemel. A nemzetközi helyzetre és a baloldal megerősödése körüli félelmekre célozva, BEM így írt: „Ha Nyugat nem ébred fel, valószínűleg túl későn fog rájönni arra, hogy nem a vörösek, hanem Észak barbárai fogják a halálos csapást mérni a szabadságra és a világ civilizációjára.”

Egy későbbi, április folyamán végzett diplomáciai akciója az volt, hogy TELEKI Sándor ezredet 12 huszár kíséretében a Bukarestben tartózkodó havasalföldi török főparancsnokhoz, OMER pasához küldte. Célja az volt, hogy a török vezért rábírja az oda menekült osztrák és cári csapatok lefegyverzésére, nehogy Havasalföldről ismét Erdély területére törjenek. Elképzelése a bonyodalmaktól viszolygó nagyhatalmak ellenállásába ütközött és meghiúsult.

Nagyszében meghódítása után tíz nappal BEMnek sikerült elfoglalnia Brassót is (márc. 20.). Rövidesen egész Erdély BEM hadseregének kezébe került, csak az Erdélyi Érchegeységben álltak ellen Avram IANCU román felkelői és a gyulafehérvári erőrendszer védői.

A Honvédelmi Bizottmány hálaával nyugtázta BEM nagy horderejű katonai sikereit, BEMet altábornaggyá léptette elő és az elsőosztályú katonai érdemrenddel jutalmazta. A jelenlévő PETŐFI megható szavakkal számolt be a Közlönyben a kitiüntetésről: „megható, megrázó,

mondhatni nagyszerű volt, – írja nagy költőnk midőn az öreg NÉMETH alezredes e szavakkal adta át tábornokunknak az érdemjelet: „Én nem vagyok szónok, s ha az volnék, sem tudnék most beszélni; engedje meg ön, hogy megcsókoljam önnek jobb kezét, mely az én hazámért vértzett!” és sírva csókolta meg a tábornok csonka kezét, s mi, kik jelen voltunk, mindnyájan sírtunk – de ezt nem olvasni kell, ezt hallani és látni kellett volna.” A több társával együtt ugyancsak kitiüntetett PETŐFI az ünnepi alkalom leírásakor megemlékezik saját történetéről. „Saját kezével tűzte mellemre az érdemjelt BEM, bal kezével, mert jobbja még föl van kötve, s ezt mondá: „Bal kézzel tűzöm fel, szívem felőli kezemmel !” s midőn elvégzé, megölelt, hosszan és melegen ölelt ! az egész világ tudja, hogy én nem vagyok szerény ember, de istenemre mondom, ennyit nem érdemeltem. Oly megilletődéssel, melytől ha eszembe jut, most is reszket a lelkem, azt feleltem: „Tábornokom, többel tartozom önnek, mint atyámnak; atyám csak életet adott nekem, ön pedig becsületet.”

Sikereit április és május folyamán a bánági hadjáratral tetőzte be. Szászsebes–Déva–Karánsebes–Lugos irányába nyomult előre, sikerült elérnie Temesvárt, sőt Orsováig jutott el. Találkozott PERCZEL Mór tábornokkal, aki északi irányból vonult fel a szerbek ellen. Bánági tartózkodása idején találkozott BEM egy lengyel-olasz-román delegációval, amely Debrecenbe igyekezett, hogy a középkelet-európai népek összefogásáról tárgyaljon a magyar kormányférfikkal. A küldöttségnek tagja volt N. BÁLCECU is, aki magyar-román megbékélés kérdésében akart KOSSUTH Lajos kormányzóval meg egyezésre jutni. Mikor BEM a küldöttség lengyel tagjával beszélgetett, értékelte BEM a seregében már az év eleje óta jelen lévő székely katonákról alkotott elismerését és kifejezte reménységét a szabadságharc kilátásai felől. Kimutatva az ablakon így szólt honfitársához, ILINSKIhez: „Nézd ezek a székelyek nincsenek is egyenruhában, de jól verekednek és ha Isten segítségünkre lesz, Lengyelországban fognak harcolni, de a fontos az, hogy a katonáknak bizalmuk legyen azokban, akik vezetik őket.” Annak a szel-

lemnek a jegyében, amit úgy fejezett ki, hogy „legjobb politika a harc” kilátásba helyezte Lengyelország felszabadítását magyar segítséggel. Mindez beleillett abba a koncepcióba, hogy a délkelet-európai népeknek szabadságuk elnyerése érdekében össze kell fogniuk az elnyomó zarnoki nagyhatalmak, elsősorban a HABS-BURGOK és ROMANOVOK ellen.

Győzelmeinek óriási hatása és visszhangja volt. Erdély visszafoglalásával megerősítette az alapot ahhoz, hogy Kelet felé, a hátában biztosított magyar hadsereg Debrecenből elindítsa a diadalmas tavaszi hadjáratot, melynek eredményeként a nyár elejére a honvédseregek kiverték Magyarországról az osztrák császári erőket és felszabadult Buda vára is (1849. május 21.). Az országban mintegy 200 000 ember állott hadrendben.

BEM, a sikeres katona nagyságát betetőzték BEMnek, a demokrata politikusnak emlékezetes cselekedetei. A lengyel tábornok a felvilágosodás és francia forradalom eszmevilágában nevelkedett fel, másfél évtizedet töltött Franciaországban, megismerkedett a polgári demokrácia gondolatrendszerével. Mint lengyel tapasztalható, hogy miként játszotta ki a bécsi udvar Galíciában a rutén jobbágypokát a nemzeti felkelésbe fogott lengyel nemességgel szemben 1846-ban és 1848-ban. Szomorú szemlélője volt, hogy '48-ban miként fojtották vérbe a poroszok a poznani (poseni) lengyel felkelést s hogyan számoltak le az osztrákok a krakkói lengyel mozgalommal. A dinasztiai abszolutizmusa és a nemzeti kérdés megoldatlansága BEM számára komoly tanulságokkal szolgált.

Kétségtelenül Erdély Délkelet-Európa egyik legsebezhetőbb régiója volt. Erdélynek Magyarországgal történt egyesülésével '48-ban a magyar nemzetállami koncepció győzött, a nemzetiségi kérdés megoldására akkoriban Európában nem lévén modell, annak megoldása késlekedett, a nem magyar népek felléptek saját nemzeti jogaikért, PUCHNER oldalára álltak, s a bécsi udvar közreműködésével Erdély földje polgárháború (N. BÁLCESCU szavaival „barbár háború”) színhelyévé vált. BEMnek ebben a helyzetben kellett cselekednie.

A magyarokkal szembekeült románokat és szászokat BEM mindenekelőtt arról igyekezett meggyőzni, hogy a vezetése alatt álló magyar hadsereg összetételén keresztül az általános szabadságjogok megtestesítője s a magyarok ügye nem elszigetelt jelenség, hanem a legnagyobb hatékonysággal képviseli a polgári átalakulást, szabadságharca a legszorosabban összeforr az emberiség általános haladása, a „világszabadság” küzdelmével. Március 11-én, Nagyszében bevétele utáni kiáltványában BEM így fogalmazott: „A magyar hadsereg a közös népszabadságért harcol, ezért küzdenek soraiban mindenféle népfaj ivadéka, mi által egyszersmind az európai népszabadság előharcosául lőn fölszentelve”. És valóban, zászlóaljaiban magyarok mellett románok, németek, szlovákok és más nemzetiségű honvédek is harcoltak, de mellettük véreztek a bécsi légió ifjai és a lengyel légionisták, akik úgy érezték, hogy az európai szabadság és saját népük felszabadulása ügyéért a magyar hadseregben, BEM táborában a helyük. Anton KURZ, brassói német publicista BEM egyik hadsegéde volt. A kolozsvári kollégiumi ifjúságból alakult 11. zászlóalj a később csatlakozó székelyföldi egységekkel együtt nagy híre-névre tett szert, hasonlóképpen az 55. zászlóalj, mely román többségű volt. A jól informált lengyel megbízottak és a bánügyi hadszíntéren átutazó N. BÁLCESCU ismételtlen szólnak BEM hadseregének soknemzetiségű jellegéről, elragadtatással beszélnek az abban harcoló 16–20 éves ifjak lelkesedéséről és forradalmi szelleméről, a nem magyar katonákról, akikbe a lengyel tábornok hitet öntött a forradalom ügye iránt.

Érdekes BYSTRZONOWSKI lengyel főmegbízott Belgrádban írt, 1849. április 17-én keltezett levele. Eszerint, mikor Nagyszében elfoglalása után beszédet intézett a lakossághoz és foglyokhoz: „Kifejtette a lakosoknak az eszméket és okokat, amelyekért fegyvert fogott; – írja – hogy ő nem ellenségük és nem akarja kárukat. Aztán a foglyokhoz fordulva a szabadság eszméjéről beszélt, hogy ő barátjuk és csak azzal a despotikus kormánnyal áll szembe, amely igazságtalanul háborút indított...” Mikor beszéde elhangzása után visszaadta a foglyok szabadságát, a foglyok és lakosok sírva fakadtak és sok

oroszkatona csatlakozott hozzá. A Brassó felé vezető hadiútja során, március 17-én, BEM már azt jelenthette, hogy az előző napon elfogott 150 román fogoly, mikor megpillantotta őt, éljenzésben tört ki és kifejezte óhaját, hogy a magyar hadsereg kötelékébe akar lépni. Még ha leszámítjuk is azt, hogy a lengyel megbízott szavai részben vágyálmait tükrözik, nem vitás: az általa írottaknak volt egy valós magva.

BEM hivatkozott a magyar alkotmányban biztosított szabadságjogokra, az „alkotmányos jótétemények”-re, amelyekből minden népfiai a „magyar igazgatás”-ban részesülnek. Nemzetiségi politikájának alapelveit már az első, Nagyváradon 1848. december 6-án megfogalmazott, Erdély népeihez intézett kiáltványában így összegezte: „Minden lakosok, nemzetiség, vallás és rangkülönbség nélkül egyenlők, és minden hivatalok viselésére ugyanazon jogaik vannak, ha az álladalomnak becsületesen és hűségesen szolgálnak és szükséges képességgel bírnak.” „Jóllehet a magyar nyelv az országgyűlés nyelvének vétetett fel, minden más népségek nemzetiségüket megtartják, és magok belső ügyeikben a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvökkel élhetnek.” Kiáltványában tehát a román követelések két alapvető pontja: az anyanyelv használata és a hivatalviselés joga is bennefogaltatott.

Annak jeléül pedig, hogy fátylat kell borítani a múlt borzalmaira, Kolozsvár elfoglalása után, 1848. december 27-én három nyelven: magyarul, németül és románul készített kiáltványában a politikai vétkek amnesztiáját hirdette meg („Mindennemű politikai vétkekért általános bocsánat biztosíttatik az egész országra nézve” – írja). Nagyszében elfoglalása után BEM a zászokat megdorgálta császárhű és forradalomellenes magatartásukért, de különösen az orosz csapatok behívásában történt közreműködésért. A megtévesztettnek tartott románokat felszólította: „Józanodjatok ki, űzjétek el a csábítókat, csatlakozzatok a magyar kormányhoz és szabadelvű alkotmányához, mely nektek szabadságot és birtokot adott, minél többet senkitől sem kívánhattok...”

Az amnesztiára vonatkozó ígéretét BEM később többször megerősítette és ebből közte és

a kormánybiztosok, illetve BEM és a közigazgatási és bírósági hatóságok között konfliktus keletkezett. A konfliktusban maga KOSSUTH is állást foglalt. Először is arra figyelmeztette kedves tábornokát, hogy ne lépje túl katonai hatáskörét és politikai kérdésekre ne avatkozzék. A már kormányzó KOSSUTH 1849. április 23-i levelében kategorikusan megírta BEMnek, hogy „egyáltalában semmiféle politikai, közigazgatási és pénzügyi intézkedésekbe ne bocsátkozzék, szigorúan a hadvezér feladatára szorítkozzék.” Mindenesetre a Honvédelmi Bizottmány utasításainak szellemében BEM a továbbiakban politikai alapkérdésekbe nem avatkozott, gyakorlati lépéseiben azonban idevágó dolgokban is intézkedett. Így például a nemzetiségi vidékek helyi közigazgatásában a román és német lakosság anyanyelvének használatát felkarolta, hasonlóképpen a nemzetiségek megfelelő részvételét a tisztviselői karban, amelyet a lakosság választhatott; nagyarányú kíméletet tanúsított a meghódított polgári lakosság iránt. Különösen hatékonyan tudott intézkedni a Bánságban (például a bánya-vidéken), ahol a nemzetiségi megbékélésre kedvezőbbek voltak a feltételek.

Ilyen természetű ügyekben BEMnek Erdélyben nem is annyira a központi hatóságokkal gyűlt meg a baja, hanem főleg a régi típusú vármegyei vezetőkkel. Ugyanakkor a magyar kormányzatnak komoly pénzügyi gondot okozott a só árának BEM által történt leszállítása. A legjelentősebb ellentét azonban BEM és a magyar kormányzat között a statárium kérdésében mutatkozott, hiszen a rögtönítélő bíróságok működését BEM ellenezte, mert azok a nemzetiségek – elsősorban románok – megnyerését akadályozták. A magyar központi hatóságok képviselői a „politikai vétkek” bűnbocsánatát maguk is hajlandók lettek volna elfogadni, de úgy érezték, hogy az amnesztiát nem lehet olyanokra kiterjeszteni, akik a polgárháború során büntetettek követtek el. Noha KOSSUTH és SZEMERE a románok megbékélését alapvetően fontos kérdésnek tartották s álláspontjukat számtalanszor kinyilvánították, mindemellett Erdélynek, mint politikai-katonai bázisnak a magyar szabadságharc elleni felhasználásától is tartottak (KOSSUTH és CSÁ-

NYI a francia Vendée erdélyi párhuzamát emlegették), azért az engedmények politikáját csak mértékkel akarták alkalmazni. Tartottak tőle, hogy az engedékenységet az érintettek gyengeség jeleként értékelik, másrészt újabb törvénytelenségekre bátorítják őket.

Politikájuk erdélyi végrehajtói a kormánybiztosok voltak. Közülük leginkább KOS-SUTH őszinte hívét, a később mártírhalált szenvedett CSÁNYI Lászlót szokták emlegetni, aki hallatlan energiával igyekezett békét teremteni Erdélyben. Keményen felvette a harcot a régi rend képviselőivel, ugyanakkor a statáriális bíróságok fenntartásával igyekezett a rendet megőrizni, s emiatt ellenfelei részéről sok támadás érte. CSÁNYI hibát követett el, mikor csak magyarokkal tárgyalt. Valóban nem egy tévedés, visszaélés, személyi bosszúállás történt nemcsak az ítéletekben, hanem a letartóztatásokban és bebörtönzésekben is. Köztük a legsúlyosabb Stephan Ludwig ROTH szász vezetőnek KOS-SUTH által is tévesnek tartott halálos ítélete és kivégzése volt. Nyilvánvaló, hogy tevékenységük rendjén BEM és a kormánybiztosok is többször összetűztek.

BEMnek hadműveletei során belbékére és stabilitásra, nyugodt hátországra minden körülmények között szüksége volt, biztosítása elsőrendű feltételül pedig Erdélyben a nemzetiségi megbékélés bizonyult. Helyzetét megkönnyítette, hogy mint távolról érkezett lengyel elfogulatlanabbul, tárgyilagosabban viszonyult az Erdélyben történetekhez, az itteni feszültséghez, emellett a demokrácia nyugateurópai eredményeit közelebbről ismerte. Ebben a tekintetben a Bánságban nagyon jól együtt tudott működni PERCZEL Mór tábornokkal, helyi viszonylatban, Boksánbánya környékén meg a kiváló mérnökkel, MADERSPACH Károllyal.

Míndez oda vezetett, hogy rövidesen kivívta az erdélyi népek bizalmát. Nemcsak katonái istenítették, hanem a magyarok mellett kortársi vélemény szerint a románok BEM iránt különös bizalmat tanúsítottak. Idézhetjük SIMONFFY József ezredes szavait, aki az 1849. nyarán folyó magyar–román tárgyalások során, július 13-án KOSSUTH levelét vitte A. IAN-

CUnak. Szerinte a román népben nagy a hajlandóság a kibékülésre, „csak hogy – teszi hozzá – hozzánk kevés bizodalom van... azonban BEM tábornokhoz nagy bizodalmat mutattak.” DRAGOMIR Silviu írja, hogy BÁLCESCUnak kezdetben voltak fenntartásai BEMmel szemben, később azonban meggyőződhetett, hogy a románok jóakarató barátja. BEM az erdélyi románokban megtévesztett közösséget látott, szemben a szászokkal, akiknek felbújtató szerepet tulajdonított s azért keményebben bánt velük.

Nemcsak olyan vezetők bíztak benne, mint Ion DRAGOȘ, Eftimie MURGU és Nicolae BÁLCESCU (aki BEM alatt késznek nyilatkozott a szabadságért a harctéren meghalni), hanem maga a román nép, amely védelmezőjét üdvözölte benne. Egyik őszinte híve, Cezar BOLIAC, a BEM brassói bevonulása után alapított román nyelvű *Espatriotul* című lapban méltán írta le ezeket a jellemző gondolatokat: „Amíg a román aludt, addig a magyar felemelkedett; felébresztette a románokat is érzéketlenségéből s tudtán kívül kiszabadította a jobbágyság rabságából, földet adott neki, testvérévé fogadta a törvény előtt, fizikai és erkölcsi képességeinek teljes szabadságot adott – és ő, ahelyett, hogy felfegyverkezve együtt harcolna szabadítóival, ahelyett, hogy a közös ellenség ellen kelne fel, minden erejével harcolt azért, hogy továbbra is ugyanolyan rabságban maradjon, mint amilyenben volt. Oh pokoli kamarilla ámitása!” Másutt BOLIAC a közös harc lényege tekintetében ezeket írta: „...a mostani küzdelem nem egyik vagy másik nemzetnek, nem ennek vagy annak a császárnak a küzdelme, ma egész Európában egyetlen küzdelem folyik: a szabadság és zsarnokság, a népek és dinasztiák küzdelme.” BEM őszinte szándékát nemcsak az mutatja, hogy mindvégig támogatta a magyar–román megbékélés ügyét, hanem mert még Világos után, Facsádon is a románokkal közös akarattal próbálta folytatni a függetlenségi harcot. Kialtványának szavai ma is üzenetül szolgálnak: „Magyarok, szászok és oláhok, nyujtsatok egymásnak testvéreileg kezét, távoztassatok minden nemzeti gyűlölséget és – boldogok lesztek.”

BEM erdélyi hadjáratának és a tavaszi hadjáratnak sikerei nagy erkölcsi hatással jártak egész Európában. A párizsi és román emigráció,

amelynek egyes tagjai nem egyszer a magyar szabadságharc ellen igyekeztek hangolni a francia közvéleményt, az ott tartózkodó magyar megbízott TELEKI Lászlóval – az elnyomott népek forradalmi összefogásának őszinte hívével – szorosabb kapcsolatba léptek. Mind a magyar, mind a román forradalmárok felfogására pozitívan hatottak a francia fővárosban lengedező szabadabb és haladóbb eszmeáramlatok. BEM győzelmei lelkesedést váltottak ki az ott tartózkodó magyar, lengyel és román politikusokban. Az osztrák–cári csapatok erdélyi legyőzésén felbuzdulva, a BRĂTIANU-fivérek és C. A. ROSETTI egyenesen arra készülődtek, hogy fegyverrel a kézben vegyenek részt az osztrák abszolutizmus elleni harcban.

Kiállásukat bátorította TELEKI László állásfoglalása, aki az egységes szentistváni Magyarország helyett a nemzetiségek, szerbek és románok autonómiája fele hajlott s azt javasolta, hogy számukra „belső adminisztrációt, statuáris jogokat, szélesebb értelemben municipális garantiák” megadását ajánlotta KOSSUTHNAK.

Hasonló légkörben I. GHICA, N. BĂLCESCU és BĂLĂCEANU „a románoknak magyarokkal való kibékítésére törekedve kialakították az erdélyi román légió szervezésének eszméjét” – írja GHICA –, amely a magyarok mellett az abszolutizmus ellen és a nemzetiségek szabadságáért harcoljon.” Megkeresésükre a magyar kormány közölte tárgyalási készségét. Konstantinápolyból román, lengyel és olasz tagokból álló küldöttség indult a magyar félhez, tagjai közt volt N. BĂLCESCU is. A Debrecenbe, KOSSUTHoz igyekvő BĂLCESCU a lengyel ILINSKI társaságában útközben a Bánságban időző BEMet kereste fel. A tábornok kijelentette a román hazafinak, hogy ő katona, politikai kérdésekkel nem foglalkozik és nem szervezhet román légiót a kormányzó-elnök tudta nélkül. Megígérte azonban, hogy ha BĂLCESCU debreceni tárgyalásai sikerrel járnak, román újoncokból és foglyokból 10 nap alatt 2000 embert bocsájt a légió rendelkezésére. A dunai fejedelemségek népének csatlakozásában reménykedve, a légiót Havasalföld és Moldva orosz uralom alóli felszabadítására akarták felhasználni, ami távlati-

lag Lengyelország függetlensége útját készítette volna elő. A tábornok terve az volt, hogy a magyar kormányzat segítségével 30 000 főnyi hadsereggel betör Galjiciába és a felkelt lengyel néppel előkészíti hazája felszabadítását. Mindez már a CZARTORYSKI-emigráció nagyvonalú tervét érinti, amely a közép- és kelet-európai elnyomott népek közös frontját akarta megvalósítani, távlatilag pedig állami föderációjukat. A terv nem valósult meg, de BEM júliusban megkísérelte, hogy Moldvába törve felkelésre bírja az elnyomott népet. A kellőképpen elő nem készített hadjárat sikertelenül végződött.

Csak BEM örömeire szolgálhatott, hogy másfél hónapos tárgyalássorozat után megszületett a román légiót biztosító *Projet de pacification* (Mebékélési tervezet), majd a szegedi országgyűlés által szentesített nemzetiségi határozat. Az utóbbi Európa első nemzetiségi törvényalkotása volt, mely a Magyarország helyi közigazgatásában és az iskolázásban a nemzetiségek számára messzemenő szabadságjogokat biztosított.

Ismeretes, hogy a megegyezés későn történt: a dinasztiaiák, a HABSBERGOK és ROMANOVOK szövetsége erősebbnek bizonyult a népek forradalmi-szabadságharcos törekvéseinél. Az orosz fegyveres beavatkozás idején BEM azonban ismét Erdélyben termett. A betört főlényes számú cári csapatok elárastjtják Erdély területét. Ellenükben BEM hol Beszterce környékén, hol a Székelyföldön, hol Szászföldön cikázik seregével. Itt veszíti el a segesvári–fehéregyházi csatát (július 31.), ahol PETŐFI is életét áldozza. Még van ereje, hogy Nagyszében ellen vonuljon, de kétségbeesett küzdelme hiábavaló. Aztán Magyarországra hívják, KOSSUTH a magyar hasereg fővezerségét bízza rá. A döntő összecsapás Temesvárnál történt (augusztus 9.). A BEM vezérlétére bízott sereg, tábornoka sebesülése után, kompetens vezetés és tüzéség nélkül súlyos vereséget szenvedett. Következett Világos. BEM azonban még utána is reménykedett. Arra gondolt, hogy a még érintetlen harci egységekből sikerül olyan hadsereget szerveznie, amely Erdélybe, mint egy természetes erődítménybe összpontosulva, sikerrel veheti fel a har-

cot a fölényes ellenféllel. A hadsereg azonban erkölcsileg is megtört, a veszített csaták és járványok, súlyos áldozatok és meghasonlások, az ellenfél nyomasztó fölénye lehetetlenné teszik a további ellenállást. Az erdélyi és bánsági csapatrészek is egymás után teszik le a fegyvert. BEM-nek is menekülnie kell.

Néhány hűséges huszártisztjével Hátsegről az erdélyi Vaskapun keresztül, az elzárt Karánsebest kikerülve Poiana Mărului-on át, hegyi ösvényeken jutott el a török határig. Szegényen érkezett és szegényen távozott. Minden vagyona a nyakában lógó baka vászontarisznya volt. Hadipénztárában 100 elértéktelenedett magyar bankjegy maradt, neki egy forint készpénze sem volt, mert utolsó fillérjeit szétosztotta katonái között. Mindezzel ismét bizonyította emberi és vezéri nagyságát.

Lengyel hazafi volt és az európai szabadság lánglelkű katonája. Legnagyobb haditetteit magyar szolgálatban, az erdélyi hadsereg vezéréként aratta. Azért érkezett hozzánk, mert úgy érezte, hogy a magyar szabadságharc célkitűzése egybeesik hazája és az európai népek szabadságának ügyével. Nagy talentumú és bátor hadvezér volt, de demokratikus, emberi magatartásával is múltunk emlékezetes alakja marad.

Irodalom

- *** (1943): **48-as Erdély**. Spectator előszavával. Kolozsvár.
- BONA Gábor (szerk.) (1998): **A szabadságharc katonai története**. Bp.
- BÖZÖDI György (szerk.) (1945): **Erdély szabadságharca 1848–49**. Kolozsvár
- CHERESTEȘIU, Victor (1967): **A balázsfalvi Nemzeti Gyűlés**. Ford.: BENKŐ Samu. Bukarest.
- DÁVID Gyula–MIKÓ Imre (1972): **PETŐFI Erdélyben**. Bukarest.
- DIENES András (1958): **PETŐFI a szabadságharcban**. Bp.
- DIÓSZEGI István (1994): **A hatalmi politika másfél évszázada (1789–1939)**. Bp.
- EGYED Ákos (1998): **Erdély 1848–1849**. I. Csíkszereda.
- HERMANN Róbert (szerk.) (1996): **A szabadságharc és forradalom története**. Bp.
- I. TÓTH Zoltán (szerk.) (1952): **Emlékkönyv KOSSUTH Lajos születésének 150. éves évfordulójára**. I–II. Bp.
- I. TÓTH Zoltán (1966): **Magyarok és románok**. Szerk.:

- CSATÁRI Dániel. Bp.
- KÖPECZI Béla (főszerk.) (1968): **Erdély története**. III. Bp.
- KOVÁCS Endre (1954): **BEM József**. Bp.
- KOVÁCS Endre (1976): **Történelmi arcképcsarnok**. Bp.
- MISKOLCZY Ambrus (1998): **Magyar–román kiengesztelődés**. Magyar Tudomány. 1157–1168.
- SPÍRA György (1965): **A magyar forradalom 1849–49-ben**. Bp.
- SZABAD György (szerk.) (1998): **A magyar országgyűlés 1849/49-ben**. Bp.
- SZABÓ T. Attila (szerk.) (1939): **Magyarországi és erdélyi urak. PÁLFFY János emlékezései**. I–II. (Kolozsvár)
- TELEKI László (1967): **Válogatott munkái**. I–II. Szerk.: KEMÉNY G. Gábor. Bp.
- TELEKI Sándor (1958): **TELEKI Sándor emlékezései**. Szerk.: GÖRÖG Lívia. Bp.
- TELEKI Sándor (1973): **Emlékezzünk régiekről**. Szerk.: CSETRI Elek. Bukarest
- VARGA János (1995): **Románok és magyarok 1848–1849-ben**. Bp.

BEM și Transilvania

(Rezumat)

Studiul parcurge viața lui Jozef BEM până la înfrângerea revoluției maghiare din 1848–1849, în special perioada evenimentelor transilvănene marcate de rolul generalului pașoptist. Scoate în evidență influența concepției politice și a planurilor emigrației poloneze din Occident asupra deciziilor sale, influența propriei experiențe din Polonia și din timpul emigrației din Franța asupra atitudinii sale de bază, respectiv relația sa cu românii.

BEM and Transylvania

(Abstract)

The paper includes BEM's way through his life up to the defeat of the battle for independence, especially the events during his stay in Transylvania. It stresses his decisions that can be explained by his fantasies rooted in the concepts of the western Polish emigration, his basic mentality and attitude that can be deduced from his own experience in Poland and his stay and France. His relationship to Romanians is also presented.

An die Bewohner Siebenbürgens.

Mit wahren Schmerzen habe ich gesehen, dass meine an die Bevölkerung Siebenbürgens gerichtete mehrfache Proclamationen, in welchen ich Vergessenheit des Geschehenen versprach, wenn sich die widerstrebenden Völker der ungarischen Regierung unterwerfen und ihre Waffen abliefern würden, noch an vielen Orten wirkungslos geblieben sind. Ja ich habe sogar hier und da die Feindseligkeiten, die in nationale Erbitterung ausgeartet sind, sich zur größten Grausamkeit und unzubeherrschenden Verheerungsvvuth steigern gesehen.

Ich will daher noch zum letzten Male allen Ienen Vergessenheit des Geschehenen, d. i. eine vollkommene Amnestie für alle Vergehen, die sie sich gegenüber der ungarischen Regierung zur Schuld kommen liessen, angedeihen lassen, wenn sie ihre Waffen ausliefern, und die ungarische Regierung anerkennen. Den Civil-Beamten und Militär-Officieren aber garantire ich ihre Charge, wenn sie sich den Anordnungen der ungarischen Regierung fügen wollen.

Die ungarische Regierung beabsichtigt die gleichmässige Freiheit aller Bewohner des Landes ohne Unterschied der Nation und der Religion. Sie will Sicherheit des Eigentums und der Person erstreben. Dieses Ziel kann sie aber nur dann erreichen, wenn man sich ihren Befehlen unterwirft, wenn man ihr vertraut.

Ich erlasse diesen vviederholten Aufruf in einem Augenblicke an die Bevölkerung Siebenbürgens, in welchem die kaiserlich österreichische Regierung die Russen aus der Walachei zu einer bevaffneten Intervention ins Land gerufen und dadurch klar an den Tag gelegt hat, dass sie die vvärmsten Sympathien zu dem russischen Knutensystem hege. Sie haette unserem Kampfe für die Freiheit, unserer heiligen Sache kein gilligeres Zeugnisz der Rechtmässigkeit ausstellen können.

Hauptquartier Mediasch am 20-ten Februar 1849.

Vom Obercommando der ungarischen
Armee in Siebenbürgen.

J. B e m.
General.

Hadi parancs.

Mind egyesek, mind testületek, mind pedig magán a' kormányon álló személyek részéről is olyan panaszok jöttek elő, melyek a' Magyar nemzet, jelesen pedig a' Magyar hadsereg becsületét elhomályosítják. Az adatott fel: miként a' beszállásolt katonák, sőt magok a' tisztviselők házigazdáiktól néhol olyakat követelnek, miket azok nem képesek teljesíteni, az álladalom részére lezárt javak állítólag elhordatnak, pénzék feltöretnek, szekerek, batorok, ágynémők 's a. t. elvitelnek, jelesen olyan háztól, honnan a' tulajdonosok elmentek, és így üressen állnak, sőt hogy némely katonák egész családjukat állomásuk helyére hozták, és a' szállástadók iránt a' leghallatlanabb követeléseket tennék.

Én nem hiszem, hogy derék hadseregem azon polgár és földműves irányában, kikkel mi békeben kívánunk élni, ilyen rendetlenséget követhessenek, sőt ellenkezőleg meggyőződve vagyok arról: hogy az ilyen alyas kihágások nem katonáim és tisztjeim, hanem csak-is olyan személyek által követelnek, kik a' katonaság rovására a' legembertelenebb zsarolásokat teszik, és így a' katonaságot megbecstelenítik.

Mind az által a' Városok és falvak' összes lakosainak tudokra adom, hogy a' katonának, ki jó fizetést kap, szállásával, és az étkek megkészítésével a' fenn álló rendeletek' értelmében meg kell elégednie, és semmi további követelést tennie nem szabad.

Épen olyan kevésbé szabad nékie az álladalom részére lezárt házakban találtató batorokat elvinni, vagy magának elsajátítani.

'S ha netán biedelmem daczára-is hasonló esetek adnák magokat elő, az érdekeltek ezennel arra utasítanak: miként nekem arról jelentést tegyenek, hogy én az illetőket kellőleg meg büntethesem; mind azonáltal, ha valaki hasonló kihágásról panaszt kívánna tenni, mindenképp felett megkívántató, hogy leg alább a' parancsnok neve ki alatt — valamint a' hadtesté-is, melyben szolgál a' kártévő pontosan feladassék. Azonban az útazó hadtesteknek meg engedtetik, hogy szükségüket nyugtatvánnyal fizethessék. De azokban-is a' hadtest parancsnokának, valamint a' hadtestnek-is neve pontosan följegyezve kell lennie, hogy minden helytelen követelést tevők, maga idejében meg fenytethessenek.

N. Szeben Junius 8-án 1849.

Az erdélyi magyar hadsereg fő
parancsnokságától

Bem J.,
Alibornagy.

3. ábra Nyerges-tető. Kászon és Alcsik között, régi csaták színhelyén, 1849. augusztus 1-jén adta fel TUZSON János ezredes, BEM moldvai expedíciójának utóvédje. Ez volt az utolsó helyi ellenállás – PETŐFI már egy napja hősi halált halt (a háttér a cári udvari festő VILLEVALD alkotása: a segesvári csata). Az obeliszket Bukarestbe szakadt kozmásiak állították, 1897-ben.
(A sepsiszentgyörgyi CHARTA Kiadó 1999. évi naptára, KISGYÖRGY Tamás és NAGY Sándor fotómontázsza)

